

LATVIJAS NACIONĀLĀS OPERAS SOLISTA KĀRĻA ZARIŅA ILGDZIEDĀŠANAS FENOMENS

Vocal longevity phenomenon of the Latvian National opera soloist Karlis Zarins

Zigrīda Krīgere

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija, e-pasts: rpiva@rpiva.lv

Abstract. *The focus of this paper is the analysis and research of the biographical factors that have influenced the longevity of the voice of opera soloist Karlis Zarins. The following materials have been used: singer biographies, partially structured interviews with K. Zarins and the doctor Dins Sumerags, internet resources, researches regarding factors influencing the voice, materials of vocal methodic, the personal stage experience and the observations from pedagogical practice of the author. It is concluded that the phenomenon of vocal longevity on stage relates to singers whose qualities of voice keep the characteristics of young and thriving voice – the freshness of timbre and endurance in an unusually long period of time, which considerably exceeds the statistical measurements of the average vocal ageing. The longevity of K. Zarins relates to four aspects: congenial physical and musical talents, the influence of social and natural surroundings, the creation of vocal competence during the studies and lifelong learning in professional, artistic and pedagogical areas. In this research, the components influencing K. Zarins phenomenon are observed.*

Keywords: *Karlis Zarins, Vocal longevity phenomenon.*

Ievads

Zinātnē bieži saskaramies ar ideju par cilvēku kā augstāko vērtību un kā mērķi sabiedrības attīstībā. Mūsdienās par sabiedrības dzīves kvalitātes kritēriju ir pieņemts uzskatīt cilvēka labklājību un veselību. Šie nosacījumi visbiežāk tiek saistīti ar darbospējīgu, vidēja gadu gājuma cilvēku paaudzi. Tomēr, kā liecina Latvijas Stratēģiskās analīzes komisijas pētījumi, sabiedrība strauji noveco un pēc dažādiem novecošanās rādītājiem Latvija ir starp visvairāk novecojušajām desmit valstīm pasaulē (Zvidriņš, 2006).

Plašsaziņas līdzekļos publicētajos sabiedrības novecošanas pētījumu statistikas datos visbiežāk tiek izcelts cilvēka mūža ilgums, mazāk pievēršot uzmanību dzīves darbības kvalitātes ilgtspējai, kas uzskatāma par sabiedrībai un indivīdam nozīmīgāku problēmu. Tas liek pievērst arvien lielāku uzmanību pētījumiem par pilnvērtīgu darba spēju saglabāšanu pēc iespējas ilgāku laiku.

Vokālajā mākslā darba spēju zudums un mākslinieciskās kvalitātes kritums saistībā ar novecošanu ir bijis aktuāls vienmēr, jo dziedātāju balss novecošana var kļūt par traucēkli turpmākam skatuves darbam jau no 38 gadu vecuma. Latvijas likumdošanā ir nostiprināts lēmums, ka izdienas pensija pilnā apmērā operas solistiem var tikt piešķirta no 45 gadu vecuma pēc 20 nostrādātiem gadiem šajā statusā, bet profesionāla kora māksliniekam no 50 gadu vecuma pēc 25 nostrādātiem darba gadiem (“Latvijas Vēstneša” tiesību aktu vortāls). Realitāte liecina, ka atsevišķu dziedātāju vokālās kvalitātes ir zudušas arī ievērojami ātrāk. Ņemot vērā ilgo mācīšanās periodu un ierobežotās iespējas piemērot specifiskās profesionālās zināšanas citā darbības nozarē, operdziedātāja profesijas izvēle var kļūt par apgrūtinājumu gan konkrētajam indivīdam, gan arī valsts sociālajiem dienestiem. Tādējādi pētījumi par skatuviskās ilgdziedāšanas nosacījumiem un kvalitatīvu darbospēju saglabāšanu ir būtiski visai sabiedrībai kopumā.

Skatuviskās ilgdziedāšanas spilgtākais piemērs Latvijas mākslā ir Latvijas Nacionālās operas solists un Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas (JVLMA) emeritētais profesors Kārlis Zariņš, kura izcilā skatuviskā darbība aptver gandrīz pussimts gadus (49) ilgu laika posmu. Savā skatuves mūžā mākslinieks ir iedzīvinājis 53 spilgtus operas tēlus, piedalījies vairāk nekā 30 dažādu lielās formas darbu iestudējumos, atskaņojis bagātīgu klāstu

kameramūzikas darbu. Jāatzīmē, ka lielākā daļa no latviešu komponistu uzrakstītajām solo dziesmām tenora balsij ir bijušas iekļautas K. Zariņa repertuārā. Latvijas Radio fondos ierakstītā vokālā mūzika mākslinieka izpildījumā pārsniedz 125 stundas.

Rakstā atspoguļotā **pētījuma mērķis** ir noskaidrot ilgdziedāšanas fenomena veidošanās faktoros un apstākļus Kārļa Zariņa dzīves gājumā.

Materiāli un metodes

Dziedāšana ir viens no darbības veidiem, kuram cilvēki mēdz veltīt, atbilstoši savām interesēm, dažādu dzīvesdarbības laiku. Profesionāla dziedāšana parasti ir saistīta ar salīdzinoši ilgu cilvēka dzīvesdarbības laiku, kas aptver dziedāšanai veltītās mācības un profesionālo darbību. Ilgdziedāšanas fenomens aptver īpaši ilgu laiku, kas caurvij visu cilvēka dzīves gājumu un darbību. Lai analizētu šādu parādību, to jāskata mijiedarbībā ar visiem cilvēka dzīves notikumiem. Tādēļ par piemērotāko pētniecības metodi, kas ļautu pēc iespējas vispusīgāk atklāt radošas personības veidošanās procesa apstākļus tika atzīta biogrāfiskā metode.

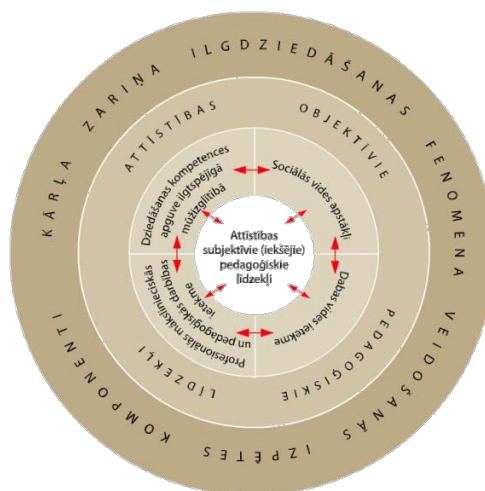
„Biogrāfiskā pieeja socioloģijā veido indivīda identitātes plašāku attēlojumu, ņemot vērā laika perspektīvu un identitāti balstošo sociālo saišu atsegumu. Tiek uzsvērts, ka biogrāfiskā metode vienīgā spēj aptvert cilvēka dzīvi kopumā, skatīt sakarības starp cilvēka dzīves vēsturi un viņa sabiedrības vēsturi” (Bela-Krūmiņa, 2004: 15).

Visiem cilvēka dzīves satura veidiem jeb dzīves veidam kopumā ir nozīme fiziskās un garīgās veselības saglabāšanai, kas ir pamats indivīda ilgmūžībai (Kaplan, Hill, Lancaster, Hurtado, 2000).

Nozīmīga vadlīnija dzīves gājuma pētījumos ir cilvēka anatomiski fizioloģiskajām dotībām un spēju attīstībai. Tie ir būtiski faktori jebkuras profesijas pārstāvim, bet ilgdziedāšanas fenomena gadījumā raisa īpašu interesi.

Cilvēka dzīves gājuma vadlīnijas attiecas gandrīz uz visām cilvēka darbības jomām un to izkopšana izglītībā ir būtiskākais sabiedrības, institūciju, pedagogu un vecāku veikums. Dzīves gājuma vadlīnijas izpaužas attieksmē, vērtībās, personības identitātē, dzīves satura izvēlē. Tādēļ veiktajā pētījumā bioloģiskais aspekts tika analizēts ciešā vienībā ar psiholoģiskajiem, sociālajiem un pedagoģiskajiem komponentiem, respektējot arī to, ka izšķiroša nozīme ilgmūžībā ir dabas un sociālajai videi (Freeman, Herron, 2007).

Tādējādi, modelējot ilgdziedāšanas fenomena – šajā gadījumā Kārļa Zariņa ilgdziedāšanas fenomena – veidošanās faktoru un apstākļu kopainu, tika ņemti vērā visi sociālie, pedagoģiskie un psiholoģiskie nosacījumi – kā ārējo apstākļu radīti, tā arī personības iekšējās struktūras ietekmēti. Ārējo apstākļu un darbības ietekmes, kā arī iekšējās darbības subjektīvās komponentes un to vienotību uzskatāmi atklāj ilgdziedāšanas fenomena veidošanās izpētes komponentu atspoguļojums 1. attēlā.

1. attēls. Kārļa Zariņa ilgdziedāšanas fenomena veidošanās izpētes komponenti.

Autores veiktajā ilgdziedāšanas fenomena atklāsmei veltītajā pētījumā kopumā tika izmantoti visdažādākie materiāli – pasaulslavenu mākslinieku ilgdziedātāju dzīves apraksti, zinātnieku atziņas par vokālo balsi ietekmējošiem faktoriem, vokālās metodikas materiāli, autores personiskā skatuves darba pieredze, pedagoģiskās prakses novērojumi, interneta resursi, kā arī intervijas ar LNO foniatru Dinu Sumeragu, tagadējiem operdziedātājiem un, protams, ar pašu Kārli Zariņu. Šajā rakstā ietverti tikai tie materiāli, kas tiešāk skar paša Kārļa Zariņa dzīves gājumu, viņa māksliniecisko un pedagoģisko darbību un kam ir tiešs sakars ar šī mūsu izcilā mākslinieka ilgdziedātāja spēju veidošanos.

Analizējot sociālās vides apstākļus, tika ņemtas vērā Latvijas kultūrvīdē pastāvošās tradīcijas un sociāli vēsturiskais fons jau no 19. gadsimta beigām, kad tikai veidojās jaunā latviešu inteliģence kopumā un tās vērtību sistēma, kā arī Latvijas skolotāju semināros dzimušī tautskolotāju kustība. Baiba Kaļķe secina, ka vairums latviešu inteliģences pārstāvju 19. un 20. gadsimta mijā savu profesionālo gaitu sākumā bija skolotāji. Viņi atradās visu sabiedrisko un politisko norišu centrā, viņi bija dažādu biedrību veidotāji, vietējās sabiedriskās dzīves organizētāji (koru, teātru vadītāji), piedalījās arī politiskajā kustībā (Kaļķe, 2005).

Tautskolotāji deva iespēju gūt pamatzglītību vienkāršiem, mazturīgiem jauniešiem, kā arī ar savu piemēru rādīja, ka ar izglītību ir iespējams izrauties no iepriekšējās latviešus apspiedošās vides un iekļauties Latvijas sabiedrības redzamākajā, aktīvākajā daļā. Turklāt visi tautskolotāji saņēma lielisku muzikālo izglītību, kas savukārt radīja priekšstatu, ka izglītotam cilvēkam noteikti ir jābūt arī muzikāli sagatavotam – jāprot spēlēt viens vai pat vairāki instrumenti, jāpārvalda sava balss, lai varētu dziedāt vismaz korī. Šo ideju gaisotnē risinājās Kārļa Zariņa bērnības un agrās jaunības cēliens.

Lai arī profesionāli ar mūziku K. Zariņa vecāki nav nodarbojušies, tā ģimenē bijusi atzīta vērtība. Tēvs spēlējis tubu amatieru pūtēju orķestrī, bet mātei bijusi skaista izteiksmīga soprāna balss. Mākslinieks atceras: „Mani senči ir bijuši muzikāli cilvēki. Ļoti skaista balss bija manai mātei. Kad viņa maniem bērniem dziedāja priekšā, tā skanēja kā zvaniņš.” (Krauja, 2005).

Māte vienmēr uzsvērusi, ka bērniem noteikti ir jāsaņem ne tikai obligātā izglītība, bet arī muzikālā. Tādēļ gan Kārlis, gan māsa Skaidrīte tikuši sūtīti apgūt nošu rakstu pie tēva brāļa Jāņa Zariņa, kura vadībā Kārlis mācījies spēlēt vijoli, bet māsa klavieres. J. Zariņš bijis patiess mūzikas entuziasts, sākotnēji beidzis Vīgneru Ernesta Fonoloģijas un mūzikas pedagoģijas institūtu, pārvaldījis gan klavieru, gan vijoles spēli. 20. gs. 20.-30. gados spēlējis Jelgavas simfoniskajā orķestrī, kur tajā laikā muzicējuši tādi meistari kā diriģents Leonīds

Vīgners un Jānis Hunhens. Jāņa Zariņa tuvākais draugs bijis komponists Pēteris Barisons (Intervija, 16.08.2007.).

Kārļa Zariņa personības attīstība saskan ar Mihaja Čikscentmihāji radošuma teoriju, kurā tiek izceltas četras radošumu veicinošas personības iezīmes. Ģenētiskie dotumi tiek nosaukti kā pirmā iezīme. Šis pētnieks uzskata, ka cilvēkam ar absolūto dzirdi vairāk veicas mūzikā, un šī veiksmē viņam stimulē interesi un mudina to apgūt, kas savukārt dod iespēju vieglāk radīt jaunas idejas. Tomēr ģenētiskie dotumi netiek izcelti kā obligāti nepieciešams faktors. M. Čikscentmihāji uzsver, ka obligāta iezīme ir interese par izvēlēto darbības veidu vai objektu, ko autors dēvē par „interesi domēnā”. Neobligāts, bet veicinošs faktors – „pieeja domēnam” jeb iespēja darboties interesējošajā sfērā. Lielā mērā tas ir veiksmes jautājums – piedzimšanas vieta, vecāki, materiālās iespējas utt. Tomēr tiek atzīts, ka „ir bērni, kas izcīnās uz augšu nezin no kurienes”. Kā ceturrtā iezīme tiek nosaukta „pieeja nozares cilvēkiem” (Csikszentmihalyi, 1997).

Intervijā K. Zariņš atklāj, ka daba un lauku vide ir bijusi viņam īpaši tuva, sākot ar lauku darbos pavadītajām vasarām radu mežsaimniecībā Turaidas apkaimē, kur pirmo reizi apjausta vēlme pašizteikties dziedāšanā, līdz savai lauku saimniecībai, kura kopta visa mūža garumā. Bērnībā iepazītā gleznainā un leģendām apvītā Turaidas ainava un lauku vide veicinājusi ne tikai fiziski aktīvu un veselīgu dzīves veidu, bet arī attīstījusi māksliniecisko iztēli un emocionalitāti (Intervija, 09.09.2008.).

Šī faktora nozīmi izceļ arī vokālās mākslas pētnieks un pedagogs Viktors Jemeljanovs, sakot, ka, jo augstāks ir visu dziedāšanā iesaistīto dabiski attīstīto muskuļu līmenis, jo pilnīgāka ir dziedātāja dabiskā akustika un jo daudzveidīgāki ir viņa dzirdes priekšstati – jo vairāk variantu kaut kā savādāk viņš varēs piedāvāt pedagogam. Pēdējam atliek tikai izvēlēties variantu, kurš apmierina viņa dzirdi un nofiksēt uz to audzēkņa uzmanību (Емельянов, 2007).

Iedzimtie fiziskie dotumi

Kārļa Zariņa vokāls vienmēr ir izcēlies ar spēkpilnu dinamiku un skanīgumu, kuram nav šķērslis pat vismasīvākais orķestra sastāvs. Spilgti izteiktais galvas rezonanses skanējums, kurš koncentrēts haimora dobumos un frontālajā pieres rezonatorā, piešķir balsij metālisku spožumu, bet tenoram neraksturīgais bronhiālās sistēmas tilpums sniedz balsij baritonālu tembrālo piesātinājumu. Tāpat kā balss, tā arī Kārļa Zariņa varenais stāvs ir kā radīts operas varoņu lomām. Fiziski spēcīgas miesas būves cilvēkam ir daudz lielākas izredzes uz spēcīgu balsi aparātu, attīstīta muskulatūra norāda uz spēcīgu diafragmu un citu dziedātāja elpošanā iesaistīto muskuļu spēku. Lieli kauli bieži nosaka arī lielu balseni, kurā savukārt var būt izvietotas spēcīgas, lielas balss saites. Tāpat lieli vaigu, pieres un deguna kauli var aptvert apjomā lielāku rezonējošo platību jeb tā saukto *masku*. Interesanti atgādināt, ka anatomiski liels augums biežāk bijis raksturīgs basiem, nevis tenoriem, bet K. Zariņa spožais augšējais reģistrs pārliecinoši norāda uz piederību augstākajai vīriešu balsu grupai. Tomēr nevar neminēt vairākas īpašības, kas atšķir viņu no lielākās daļas ierindas dziedoņu – tenoru un tuvina pasaules dižākajiem dziedoņiem.

Apbrīnas vērts ir K. Zariņam, kurā mākslinieks ir varējis brīvi dziedāt, īpaši ņemot vērā, ka viņa balss pieder pie dramatisko tenoru grupas. K. Zariņa atmiņās varam lasīt par to, ka vingrinājumos balss ir iesildīta līdz pat otrās oktāvas mibemol (Intervija, 16.08.2007.).

Šādu tenora balss galējo robežu min viens no ievērojamākajiem mūsdienu vokālajiem pedagogiem Rihards Millers, to attiecinot uz ļoti liriskām tenoru balsīm, kurām šo balsi galējo robežu sasniegšana ir vieglāks uzdevums nekā dramatiskām balsīm. Operas tenori ar viņu skanīgo c^2 (“augstais C”) rada skaņas frekvenci, kas atrodas cieši pie viņu galējās fonācijas robežas. Kaut gan daži tenori no “vieglās kategorijas”, kas gan nav īpaši piemērota operai, ātrās, kustīgās pasāzās spēj dziedāt otrās oktāvas re un pat mibemol (Miller, 1993).

Vāgneri un Laimu Andersoni-Silāri. Īpaši augstu mākslinieks vērtē sadarbību ar režisoru Jāni Zariņu un diriģentiem Leonīdu Vīgneru, Edgaru Tonu un Rihardu Glāzupu.

Pedagoģiskā darbība ir neatņemama K. Zariņa dzīves sastāvdaļa. Uzsākta 1972. gadā un pabeigta 2011. gadā. Šajā laikā izaudzināti daudzi dziedātāji, starp kuriem jāmin operas solisti Jānis Sproģis, Aleksandrs Poļakovs, Ingus Pētersons, Romāns Poļisadovs, Zigrīda Krīgere, Antra Bigača-Jankava, Viesturs Vītols un daudzi citi Latvijas kultūras vidē atpazīstami mākslinieki. Audzēkņu atmiņās vienmēr tiek uzsvērts profesoram raksturīgais aktīvais mācību procesa vadīšanas veids, kurā vokālais pedagogs ar savu balsi regulāri demonstrē studentiem vēlamu skanējumu, tātad regulāri nodarbina savu balsi daudzveidīgā repertuārā.

Vislielāko apbrīnu izsauc K. Zariņa balss nenogurdināmība un vokālais spožums, kas nemainīgi saglabājās visu radošās darbības laiku. To apliecina 70 gadu vecumā ierakstītais CD, kurā ietvertas vokāli sarežģītākās tenora ārijas.

Pasaulē ievērojamu foniatru pētījumi liecina, ka, pārsniedzot 60 gadu robežu, balss zaudē ne tikai slodzes izturīgumu, bet arī tādas kvalitātes kā intonācija, diapazons un dinamika. Vizuāli var konstatēt nepilnīgu balss saišu slēgšanos vidusdaļā un pārmērīgu sasprindzinājumu balss saišu aizmugurējā daļā līdz pat kausiņskrimšļu kontaktam, kā arī gļotādu sausumu un tūsku (Intervija, 25.09.2007.).

Vēršoties ar jautājumu par mūsu izcilā tenora balss aparāta anatomisko novērtējumu pie D. Sumeraga, tika saņemta atbilde: „Zariņa fenomens tiešām ir ilgdziedātāja fenomens. Viņš izmanto visus rezonatorus – gan krūšu, gan galvas. Turklāt viņš izmanto jaukto skaņveidi, kas nav tikai – skan galva vai krūtis, bet skan abi. Pirmkārt, viņš māk izmantot visu savu organismu, visus dobumus, kas rezonē. Otrkārt, viņam ir perfekta elpošanas tehnika. Un treškārt, viņam atšķirībā no parastās situācijas, kad parādās sprauga starp balss saitēm līdz ar vecumu, viņam tāda neparādījās, un tas nozīmē, ka viņam balss saišu masa, muskuļu spriegums un tonuss varētu būt bijis liels dzīves laikā, varbūt pat virs normālā tonusa. Tagad ar vecumu tā muskuļu masa viņam nedaudz samazinājās, bet tas neradīja spraugu starp balss saitēm un balss saišu atrofija neiestājās. Tas ir līdzīgi, kā sportā – ja ir attīstīti muskuļi, tad uz vecumu muskuļu masa samazinās, bet viņa ir vēl funkcionāla. Parastam cilvēkam īpaši atrofējas balss saišu vidusdaļa un parādās sprauga starp balss saitēm fonācijas laikā, kas dod lieku gaisu un nevar vairāk augšas tik labi paņemt, kā agrāk. Zariņam, lūk, šī sprauga neparādījās, viņam ir vēl arvien laba balss saišu slēgšanās.” (Intervija, 25.09.2007.).

Īpaši interesants ir ārsta subjektīvais viedoklis, kurā viņš izsaka atzinumu, ka Kārlis Zariņš savos spēka gados ir uztrenējis pat pārmērīgu, forsētu zemsaišu muskulatūru, kas līdz ar vecumu deva negaidīti pozitīvus augļus.

Pētījuma rezultāti

Pētījuma procesā tika apzināti Kārļa Zariņa ilgdziedāšanas dažādi komponenti – iedzimtie dotumi jeb anatomiski fizioloģiskie attīstības pamati, mērķtiecīga radošā un pedagoģiskā darbība. Šo komponentu attīstība pētījuma gaitā atklājās līdzsvarotā attīstībā un vienotībā. Apstiprinājās arī pieņēmums par profesionālās darbības mērķa veidošanos agrā bērnībā, ko rosinājusi atbildīga vecāku audzināšanas darbība. Ģimenes vidē veidojušos interesi par dziedāšanu un vokālo profesionālo darbību turpināja skola, skolotāji, rūpīgi atbalstot vecāku uzsākto audzināšanas ceļu. Tāpat atklājās arī lielā pašdarbības kora un diriģenta Edgara Tona ietekme uz K. Zariņa vokālo attīstību, kas nebija pretrunā ar ģimenē uzsākto un skolā turpināto darbu (Intervijas ar K. Zariņu, 2007, 2008, 2009).

Dziedāšana bērnībā, mūzikas apguve un muzikālā profesionālā darbība ir veicinājusi K. Zariņa pozitīvas attieksmes kā pedagoģiskas vērtības veidošanos pret cilvēkiem un kultūru, pret dzīvi visā mūža garumā. Par Kārli Zariņu kā Latvijā, tā arī starptautiskajā sadarbībā

populārs bija vērtējums – „labs cilvēks”, kas it kā pieticīgos vārdos tomēr izsaka ļoti daudz par liela mākslinieka cilvēcisko personību kopumā.

Lai vienotā sistēmā atspoguļotu Kārļa Zariņa ilgdziedāšanas fenomenu veidojošos komponentus, tika izdalītas četras mākslinieka personību veidojošās pamatvienības un katrā no tām iezīmēti raksturīgākie rādītāji. Tas atspoguļots 2. attēlā.

2. attēls. Kārļa Zariņa ilgdziedāšanas fenomenu veidojošie komponenti.

Lai atspoguļotu Kārļa Zariņa ilgdziedāšanas fenomenu veidojošos komponentus, tika izdalīti četras pamatvienības, no kurām tika atvasinātas K. Zariņam piemītošās īpašības jeb personību veidojošie komponenti.

1. Iedzimtie fiziskie un muzikālie dotumi.

- Fiziski spēcīga ķermeņa uzbūve un balss aparāts. K. Zariņam ir iedzimta spēcīga ķermeņa uzbūve un tenora balsij netipiski liela balsene ar basa balsij raksturīgām balsis saitēm, liels trahejas un visas bronhiālās sistēmas tilpums (Sumerags, 2007). Tas nodrošināja iespējas balsij dabiski attīstīties dinamiski dabiski un tembrāli piesātināti.
- Stabila nervu sistēma, ko nosaka iedzimtais “temperaments jeb cilvēka psihisko īpatnību kopums, ko raksturo ar nervu procesu stiprumu un noturīgumu un kas izpaužas attieksmē pret apkārtni” (Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca). Nervu sistēmas noturīgums bieži ir izšķirošais faktors cilvēka spējai ilglaicīgi pārvarēt skatuves stresu un veiksmīgi radoši darboties publiskajā telpā.
- Muzikālā dzirde, kas līdzīgi valodai, ir iedzimta spēja un attīstās darbībā (Aiello, 1994). K. Zariņam raksturīgā teicami attīstītā muzikālā dzirde, kas vēlāk tika pastāvīgi pilnveidota muzikāli praktiskā darbībā, jau bērnībā izpaudās kā absolūtā

dzirde (Intervija, 16.08.2007.). Absolūtā dzirde nodrošināja mākslinieka spēju brīvi intonēt intonatīvi sarežģītu mūziku un to apgūt īsā laikā.

- Emocionalitāte un dabiskas muzikalitātes potenciāls. K. Zariņam raksturīgā emocionālā uztvere un dabiska muzikalitāte kļuva par priekšnoteikumu skatuviski spilgtam un publiku uzrunājošam sniegumam. V. Mjasiščevs un A. Gotsdiners uzskata, ka muzikalitāte, kā viena no personības šķautnēm, ir indivīda iedzimtais potenciāls, kas izpaužas un izvēršas muzikālās darbības procesā (Мясинцев, Готсдинер, 1976).
2. Sociālās un dabas vides ietekme.
- Latvijas kultūrvidē vēsturiski iedibinātas akadēmiskās dziedāšanas tradīcijas. Latvijā opera jau no valsts neatkarības pasludināšanas laika bija viens no svarīgākajiem kultūras simboliem (Kaktiņš, 1992).
 - Iespējas uzturēties un fiziski darboties lauku dabas vidē. K. Zariņa bērnībā un jaunībā pavadītās vasaras lauku vidē ne tikai veicināja veselīgu un fiziski attīstošu dzīvesveidu, bet arī veidoja emocionālu, dabisku kontaktu ar dabu, kas vēlāk atspoguļojās emocionāli pārliedzinošās skaņdarbu interpretācijās.
 - Dziedāšanas kā vērtības atzīšana ģimenē, draugu lokā un amatieru kolektīvos. K. Zariņa dzīvē veiksmīgi apvienojās viņa paša interese par dziedāšanu ar ģimenes atbalstu izvēlētajai profesijai, kā arī draugu loks, kurš galvenokārt veidojās no cilvēkiem ar līdzīgām interesēm un vērtību izpratni.
 - Vēlme pašrealizēties dziedāšanā caurvij visu K. Zariņa dzīvi – dziedāšana bērnībā lauku vidē, skolā, draugu saietos, pašdarbības kolektīvos, mācoties LVK un turpmāk strādājot profesionāla solista darbu.
 - Adekvāts pašvērtējums, savu spēju apzināšanās. Pateicoties šīm īpašībām K. Zariņš agri saprata savu īsto dzīves aicinājumu, nezaudēja ticību savām spējām arī mazāk veiksmīgos mācību laika periodos, kā arī varēja uzņemties un kvalitatīvi sagatavot visaugstākās grūtības pakāpes vokālo repertuāru.
3. Dziedāšanas kompetenču veidošanās studijās un ilgtspējīgā mūžizglītībā.
- Muzikālo dotību un spēju aktīva pilnveide LVK un meistarklasēs. Aktivitātei mācību procesā bija būtiska loma K. Zariņa ātrai mākslinieciskai izaugsmei.
 - Profesionālas, individuāli atbilstošas vokālās tehnikas apguve. K. Zariņš jau no savu dziedāšanas gaitu sākuma posma ir centies atrast sev piemērotāko vokālo tehniku, rūpīgi izvērtējot vokālo pedagogu piedāvātās tehnikas ietekmi uz savu balsi. Tādējādi K. Zariņš apguva dziedāšanu pie labākajiem Latvijas pedagogiem un atrada ceļu pie sev vispiemērotākā pasniedzēja, bulgāru profesora I. Josifova.
 - Teorijas un prakses vienotība. Īpaša nozīme mācību procesā bija aktīvai koncertēšanai. Kā liecina K. Zariņa radošās dienasgrāmatas, katrs apgūtais skaņdarbs tūlīt pat tika iekļauts koncertprogrammās un neskaitāmas reizes atskaņots publikas priekšā, tādējādi gūstot atgriezenisko saiti.
 - Refleksija. Sistemātiska un precīza savas mākslinieciskās darbības atspoguļošana radošajās dienasgrāmatās visa mūža garumā. Tas norāda uz to, ka K. Zariņš rūpīgi analizēja katru savu uzstāšanos, pārdomāja gūto pieredzi un izdarīja nepieciešamos secinājumus turpmākajai darbībai (Zariņš. Radošās darbības dienasgrāmatas). „Prāta darbība, kurā cilvēks interpretē savu rīcību un tās likumsakarības, pārdomā savu pieredzi un izdara nepieciešamos secinājumus un labojumus. Izšķir trīs refleksijas līmeņus. Pirmajā līmenī notiek darbības analīze atbilstīgi tiem principiem un kritērijiem, kas apgūti teorētiskajās zināšanās. Otrajā līmenī kritiski novērtē (apšaubā) pašu šo teorētisko principu atbilstību un piemērotību konkrētām pedagoģiskām situācijām, bet trešajā notiek vispārīgāku vērtību apzināšana, kā,

piem., kas ir cilvēks, kas ir sabiedrība utt., arvien paplašinot refleksijas robežas.” (Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000).

4. Profesionālā mākslinieciskā un pedagoģiskā darbība.

- Darbs LNO, viesizrādes, koncertdarbība, radio un TV ieraksti.
- Sadarbība ar kolēģiem, diriģentiem, režisoriem ir būtisks K. Zariņa skatuviskās ilgdziedāšanas aspekts, kuram pateicoties ir veidojusies radoši atbalstoša vide un pozitīva, personību bagātinoša mākslinieciska sadarbība un mijiedarbība.
- Pedagoģiskais darbs JVLMA. Darbs ar studentiem veicināja radošus profesionālus meklējumus vokālās balss attīstībā. Atrāšanās akadēmiskā vidē veidoja sadarbību un pieredzes apmaiņu ar citiem pedagoģiem.
- Nepārtraukta mērķtiecīga pašattīstības vadība ir galvenais K. Zariņa ilgdziedāšanas komponents, kas caurvij visu K. Zariņa dzīves darbību. Dzīves mērķis ir pašattīstība. Izkopt līdz pilnīgumam paša dabu – lūk, kāpēc mēs dzīvojam uz zemes (Vailds, 1976).
- Poētiskais Oskara Vailda skatījums ir guvis reālu piepildījumu Kārļa Zariņa radošajā darbībā, kurā dabas dotais vokālais potenciāls tika izkopts līdz pilnībai un pelnīti var tikt dēvēts par ilgdziedāšanas fenomenu.

Secinājumi

Apkopojot rakstā aplūkotās teorētiskās likumsakarības un to praktiskās izpausmes, var rezumēt, ka jēdziens *skatuviskās ilgdziedāšanas fenomens* ir attiecināms uz dziedātājiem, kuru balss kvalitāte saglabā jaunību un spēka gadiem raksturīgu nemainīgumu, tembrālo svaigumu un nenogurdināmību neparasti ilgā laika periodā, kas ievērojami pārsniedz dabiskajai balss novecošanai raksturīgos vidēji statistiskos rādītājus. Ilgdziedātāji mākslinieki turpina regulāri uzstāties galvenokārt pirmā plāna lomās, kas nedod nekādas atlaides balss diapazonam, dinamiskajai amplitūdai un tehniskajai virtuozitātei.

Radoša cilvēka dzīves laika un satura vērtības pētāmas dabas dotumu, profesionālās darbības mērķtiecības un sociālās vides ietekmes vienībā. Kārļa Zariņa ilgdziedāšanas kvalitātes izpratne vokālajā pedagoģijā veido balss aparāta anatomiskās uzbūves dotumu un tā fizioloģiskās darbības attīstības mērķtiecīgā, intensīvā un nepārtrauktā mākslinieciskā dziedāšanā sociāli atbalstošā vidē.

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā “Atbalsts studijām Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas doktora studiju programmā „Pedagoģija” (Nr.2011/0046/1DP/1.1.2.1.2/11/IPIA/VIAA/009).

Summary

In the ageing research statistics that have been published in the mass media, the emphasis is primarily placed on the length of a life, paying less attention to the longevity of professional activities. These are undeniably of greater importance to both the society and the individual. Therefore it is necessary to pay more attention to the factors, which relate to the human ability to remain productive for a longer period of time.

In the vocal art the loss of work capabilities and the artistic quality has never lost its importance. Based on the scientific papers, the ageing of one's voice can start hindering the stage work already at the age of 38. Taking into account the lengthy period of studies and the limited possibilities of using one's knowledge in a different professional area, the choice of becoming an opera singer might become a hindrance to the individual and also the national social institutions. Therefore the researches relating to prerequisites of longevity on stage and the possibility to continue qualitative professional activities are important for the society as a whole.

The goal of this paper is to consider the factors and circumstances relating to formation of the longevity phenomenon of opera soloist Karlis Zarins.

Materials and methods. The following materials have been used: singer biographies, partly structured interviews with K. Zarins and the doctor Dins Sumerags, internet resources, researches regarding factors

influencing the voice, materials of vocal methodic, the personal stage experience and the observations from pedagogical practice of the author. Formation of models has been used to clarify the structure of the longevity formation. Singing is one of the activities to which a person can devote various amounts of time, according to their own, personal interests. Professional singing usually is related to a relatively long professional activity. This includes the vocal studies and also professional activities. The longevity phenomenon that has been analyzed in this paper relates to an extended period of time, which covers the lifetime of an individual and the related professional actions. The method of biographical analysis is considered to be the most suitable to fully observe the formation process of a creative personality.

Results. In the process of the research the components of the longevity of Karlis Zarins have been revealed – supportive social environment, the influence of nature and rural environment, the congenial characteristics or the factors of anatomical developments, the studies of vocal technique under the guidance of professional tutors and targeted creative and pedagogical activities. These factors have been developing in close unity. Also it was proven that the creation of professional goal starts already in early youth, relating to a responsible child rearing work from the side of parents. The interest in relation to music that was started in the family, was further developed in school by teachers who supported the work done by parents. The great influence of conductor Edgars Tons and the amateur chorus was observed on the vocal development of K. Zarins. This just followed on to what was already started in the family and school. The singing in childhood, vocal studies and professional musical activities have influenced the development of positive attitude towards people, culture and life in general. Deserving of special attention are the diaries of creative activities, which vouch for the active concert and operatic work of K. Zarins. The enormous repertoire and continuous self-analysis indicates enormous work capabilities, objective self-evaluation and development during all of the lifetime.

Conclusions. It is concluded that the phenomenon of vocal longevity on stage relates to singers whose qualities of voice keep the characteristics of young and thriving voice – the freshness of timbre and endurance in an unusually long period of time, which considerably exceeds the statistical measurements of the average vocal ageing.

The values of a creative person's lifetime can be evaluated only as a whole of natural qualities, the determination of professional actions and the social environment. The longevity of Karlis Zarins vocal qualities can be attributed to the anatomical attributes of the vocal instrument and determined and intensive use of it in a socially supportive environment.

Literatūra un avoti

1. Aiello, R. (1994). Music and Language: Parallels and Contrasts. In R. Aiello, & J. Sloboda (Red.), *Musical perceptions* (p. 40-63). New York: Oxford University Press.
2. Bela-Krūmiņa, B. (2004). *Dzīvesstāsti kā sociāli vēstījumi*. Skatīts 24.01.2012. http://www.dzivesstasts.lv/admin/content_files/Bela_DISERTACIJA.pdf.
3. Csikszentmihalyi, M. (1997). *Creativity*. New York: Harper Collins Publishers.
4. Freeman, S. Herron, J. C. (2007). *Evolutionary Analysis 4th ed.: Aging and Other Life History Characteristics*. Pearson / Prentice Hall.
5. Kaktiņš, Ā. (1992). *Dzīves opera*. Rīga: Liesma.
6. Kaļķe, B. (2005). *Latvijas tautskolotāji 1905. gada revolūcijā*. Referāts starptautiskajā konferencē LU "Informācija, revolūcija, reakcija: 1905-2005" (83-88).
7. Kaplan, H., Hill, K., Lancaster, J., Hurtado, M. (2000). A theory of human life history evolution: Diet, intelligence, and longevity. *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews*. Volume 9, Issue 4. (p. 156-185). Wiley-Liss, Inc.
8. Krauja, V. (2005). *Latvijas operas leģendai – jubileja!* Latvijas Avīze, 06.07.2005.
9. "Latvijas Vēstneša" tiesību aktu vortāls. *Valsts un pašvaldību profesionālo orķestru, koru, koncertorganizāciju, teātru un cirka mākslinieku izdienas pensiju un baleta mākslinieku pabalsta par radošo darbu likums*. Skatīts 13.10.2012. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90806>.
10. Miller, R. (1993). *Training Tenor Voices*. New York: Schirmer Books.
11. *Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000). Sastādījis autoru kolektīvs V. Skujiņas vadībā. Rīga: Zvaigzne ABC.
12. Raita, S. (2006). *45 gadu krājums*. Neatkarīgā Rīta Avīze, 03.03.2006.
13. Vaids, O. (1976). *Doriana Greja gīmetne*. Rīga: Liesma.
14. Zvidriņš, P. (2006). *Demogrāfiskā attīstība Latvijā 21. gadsimta sākumā*. Rīga: Zinātne.
15. Емельянов, В. (2007). *Развитие голоса. Координация и тренинг*. Издательство Лань.
16. Мясисев, В., Готсдинер, А. (1976). *Что есть музыкальность? Советская музыка*. No. 3. 81-85.
17. Торторелли, В. (1965). *Энрико Карузо*. Москва: Музыка.

18. Intervija ar Kārli Zariņu Rīgā 2007. gada 16. augustā (autores pieraksts) / diktofona ieraksta atšifrējums (JVLMA arhīvs, L – 11752).
19. Intervija ar Kārli Zariņu Rīgā 2008. gada 9. septembris (autores pieraksts) / diktofona ieraksta atšifrējums (JVLMA arhīvs, L – 11752).
20. Intervija ar Kārli Zariņu Rīgā 2008. gada 16. septembris (autores pieraksts) / diktofona ieraksta atšifrējums (JVLMA arhīvs, L – 11752).
21. Intervija ar Kārli Zariņu Rīgā 2009. gada 4. jūnijs (autores pieraksts) / diktofona ieraksta atšifrējums (JVLMA arhīvs, L – 11752).
22. Intervija ar Kārli Zariņu Rīgā 2009. gada 29. jūnijs (autores pieraksts) / diktofona ieraksta atšifrējums (JVLMA arhīvs, L – 11752).
23. Intervija ar Dr. Dinu Sumeragu Rīgā 2007. gada 25. septembrī (autores pieraksts) / diktofona ieraksta atšifrējums (JVLMA arhīvs, L – 11752).
24. Kārļa Zariņa radošās darbības dienasgrāmatas (K. Zariņa privātais arhīvs).